

Костова Н.І.,

*к.ю.н., асистент кафедри цивільного та господарського права і процесу
Міжнародного гуманітарного університету*

ФУНКЦІОНУВАННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню функціонування статутного капіталу акціонерних товариств за законодавством України. Наведено класифікації функцій статутного капіталу, а також законодавчі вимоги до статутного капіталу акціонерних товариств.

Ключові слова: статутний капітал, функції статутного капіталу, мінімальний розмір статутного капіталу, акціонерні товариства, основні й похідні функції статутного капіталу акціонерного товариства.

Постановка проблеми. Формування статутного капіталу є важливою умовою створення та функціонування господарського товариства. В умовах сьогодення для окремих господарських товариств скасовано законодавчі вимоги щодо мінімального розміру статутного капіталу та необхідності його формування до державної реєстрації юридичної особи. Однак, для акціонерних товариств формування статутного капіталу є обов'язковою умовою, без дотримання якої товариство не зможе бути зареєстровано. У зв'язку з цим дослідження законодавчих вимог до статутного капіталу акціонерних товариств, визначення функцій статутного капіталу, має важливе не лише теоретичне, а й практичне значення.

Аналіз останніх досліджень та виокремлення нерозв'язаних проблем. Проблемні питання визначення функцій статутного капіталу господарського товариства, в тому числі й акціонерного товариства, були предметом наукових досліджень різних науковців, зокрема: С.В. Глібко, М.Г. Іонцева, Т.В. Кашаніна, Ю.О. Тарасенко, В.М. Кравчука, О.Р. Кібенко, О.М. Кірсанова. Однак, єдиного підходу до визначення поняття статутного капіталу, його функцій у наукових дослідженнях не сформульовано. Разом з тим, визначення функцій статутного капіталу має важливе значення, так як дозволяє обґрунтувати необхідність встановлення вимог до його мінімального

розміру, визначити порядок та умови формування статутного капіталу тощо.

Викладення основного матеріалу. Статутний капітал акціонерного товариства — це не реальне майно, а абстрактна величина, яка незмінно фіксується в статуті, у цьому розумінні — уявна величина. Величина статутного капіталу, вказана в статуті, залишається не змінною при всіх змінах у складі, формі й ціні майна, дійсного капіталу. Однак він не є недоторканим фондом коштів, який забороняється використовувати для поточних потреб товариства [1, 90].

Специфічною ознакою статутного капіталу є його поділ на частки певного розміру, права на які засвідчуються цінними паперами — акціями, що мають номінальну вартість.

Дещо по іншому визначається поняття статутного капіталу в американському законодавстві. Це пов'язано з існуванням акцій без номінальної вартості, які надають можливість передавати до статутного капіталу не всю, а лише частину коштів, сплачених за них. Таким чином, статутний капітал являє собою сукупну вартість відшкодування отриманого за такі акції, за винятком тієї частини, що розміщується на спеціальному рахунку, що отримало назву оплаченого надлишку.

Сучасні закони визнають, що цей рахунок виконує корисну функцію, однак адекватність статутного капіталу є завданням першочергової важливості. Саме тому розподілення оплаченого надлишку може здійснюватися лише для специфічних цілей (наприклад, щодо акцій з переважними правами на отримання дивідендів) та повинно обов'язково супроводжуватися гласністю [2, 48].

Розмір статутного капіталу дозволяє оцінити обсяг ризику учасників та кожного з них, зокрема, розподіл голосів між ними і вплив на діяльність товариства.

Статутний капітал товариства визначає мінімальний розмір майна у товариства, який

гарантує інтереси його кредиторів. Як зазначає Ю.В. Хорт, у чинному законодавстві України пріоритет надається закріпленню функції гарантії інтересів кредиторів, що на сьогодні не є виправданим. Що ж стосується таких функцій статутного капіталу, як інвестиційна та гарантування інтересів акціонерів, вони не набули належного правового закріплення. А це, в свою чергу, негативним чином позначається на забезпеченості інтересів акціонерів та самого товариства [3, 326].

Незважаючи на те, що інших видів господарських товариств відсутні обмеження щодо визначення розміру статутного капіталу, для акціонерних товариств, враховуючи особливості його створення та діяльності, встановлення мінімального розміру має важливе практичне значення. Разом з тим, забезпечення гарантійних функцій, які покладаються на статут, повинно узгоджуватись з інтересами засновників товариства. Вважається, що обраний підхід до визначення мінімального розміру статутного капіталу залежно від кількості мінімальних заробітних плат не є вдалим. Дотримання вимоги щодо мінімального розміру статутного капіталу є обов'язковою умовою діяльності товариства. невідповідність розміру статутного капіталу встановленим у законодавстві вимогам, може стати підставою для примусової ліквідації акціонерного товариства.

Однак слід враховувати, що мінімальна заробітна плата не є постійною, а її розмір може змінюватись декілька раз на рік. У зв'язку з цим, товариство повинно постійно відстежувати розмір мінімальної заробітної плати та відповідність розміру статуту встановленим вимогам. У зв'язку з чим вважається доцільним мінімальний розмір статутного капіталу визначити у фіксованій сумі.

Враховуючи, що для приватних акціонерних товариств встановлено обмеження кількості засновників (акціонерів), слід встановити різні мінімальні розміри статутного капіталу для приватних та публічних товариств.

Як вже зазначалось, за законодавством зарубіжних країн передбачається часткова оплата акцій на момент реєстрації акціонерних товариств. Збережено порядок часткової оплати акцій і у проекті Закону РФ про внесення змін до Книги І ЦК РФ.

Так, відповідно до проекту передбачається, що до державної реєстрації товариства

засновники повинні внести не менше \neq статутного капіталу господарського товариства. Інша частина статутного капіталу підлягає внесенню його учасниками протягом першого року діяльності товариства.

Мінімальний розмір статутного капіталу є диференційованим та залежить від виду товариства. Так для акціонерних товариств мінімальний статутний капітал не може бути менше, ніж п'ять мільйонів рублів, а акціонерного товариства, які використовують публічну підписку на акції має визначатись спеціальними законами.

Акціонери, які не повністю оплатили акції, несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства в межах неоплаченої частини вартості належним їм акцій.

Відповідно до ст. 9 Другої Директиви 77/91/ЄЕР від 13 грудня 1976 г. про координацію гарантій, які вимагаються в державах-членах від господарських товариств у значенні другого абзацу Договору для захисту інтересів їх учасників та третіх осіб, з метою зробити ці гарантії еквівалентними стосовно заснування акціонерних товариств, а також підтримання та зміни їх капіталу, акції, які випущені в якості еквіваленту вкладів, повинні бути оплачені на момент заснування товариства або на момент отримання ним дозволу почати свою діяльність в пропорції не нижче 25% номінальної вартості або — при відсутності номінальної вартості — їх облікової вартості [4].

На необхідності часткової оплати акцій товариства під час його створення наголошує і О.Р. Кібенко, яка зазначає про необхідність зменшення частки, яка повинна бути оплачена до моменту державної реєстрації акціонерного товариства, до 25 %.

Слід звернути увагу, що дана пропозиція з вдосконалення правового режиму статутного капіталу була висловлена О.Р. Кібенко ще під час дії Закону України «Про господарські товариства», відповідно до якого на момент реєстрації товариства статутний капітал мав бути сформований на 50%. Це ще раз підкреслює проблемність питання покладання на засновників товариства обов'язків формування статутного капіталу до реєстрації товариства.

Сутність статутного капіталу акціонерного товариства як і будь — якого іншого явища правової реальності, знаходить своє відображення у його функціях.

Питання функцій статутного капіталу є одним з найбільш дискусійних та недостатньо мірою розкритих. В юридичній доктрині вони можуть класифікуватися.

В.В. Долинська виділяє такі функції статутного капіталу як:

матеріально-забезпечувальна — внесене в рахунок оплати вкладу майна складає матеріальну базу для діяльності господарського товариства та його подальшій діяльності;

гарантійну — господарське товариство несе відповідальність перед кредиторами в межах належного йому майна, а воно не може бути менше статутного капіталу;

розподільчу — через статутний капітал визначається доля участі кожного інвестора — учасника в господарському товаристві та його прибутки [5, 32-36].

На сучасному етапі розвитку корпоративного права переважна більшість правників виділяють три функції статутного капіталу акціонерного товариства: стартову (функцію джерела коштів для підприємницької діяльності), гарантійну й функцію визначення частки участі кожного акціонера в товаристві (функцію визначення обсягу корпоративних прав акціонера, регулятивну).

1. Стартова функція полягає в тому, що внесене до статутного капіталу майно складає матеріальну базу для ведення учасниками товариства власної підприємницької діяльності одразу після його створення. Однак В.М. Кравчук вважає її видом економічної функції [6, 504], а О.М. Кірсанов — суверенітетною [7, 68].

Більш вдало, на нашу думку, визначити цю функцію як інвестиційну, зважаючи на те, що у світі статутний капітал все частіше постає як основне джерело інвестицій для акціонерного товариства.

Вона має місце як при створенні останнього, так і при його подальшому функціонуванні. У першому випадку вона реалізується при проведенні первинної емісії акцій через розширення кола цінностей, які можуть виступати вкладками до статутного капіталу.

Таким чином, фактично створюються більш сприятливі умови для створення інноваційних високотехнологічних компаній.

У другому випадку вона реалізується шляхом: 1) спрощення та скорочення самої процедури збільшення статутного капіталу при

здійсненні додаткової емісії акцій, обмеження переважних прав акціонерів. Це надає можливість більш швидко отримувати кошти, необхідні для розвитку товариства, та спрощує порядок залучення конкретного стратегічного інвестора; 2) викуп власних акцій акціонерного товариства з метою їх наступного перепродажу; 3) надання фінансової допомоги на придбання акцій товариства.

Норми чинного законодавства України, спрямовані на виконання статутним капіталом інвестиційної функції, зводяться головним чином до вимоги обов'язкового його формування в мінімально встановленому законодавством розмірі як умови реєстрації товариства.

2. Найбільш дискусійною функцією статутного капіталу акціонерного товариства є гарантійна. Ідея про те, що статутний капітал повинен гарантувати інтереси кредиторів, які вступають у правовідносини з товариством, почало розвиватися ще у ХІХ ст., а сьогодні отримала своє закріплення в чинному законодавстві України.

Більшість вітчизняних учених з корпоративного права як раз і розглядають статутний капітал саме з позиції гарантії захисту інтересів кредиторів (В.А. Белов, Ю.О. Тарасенко, І.В. Спасибо-Фатєєва, О.С. Янкова) [8, 38]. Гарантійна функція статутного капіталу виявляється в тому, що акціонерне товариство повинно мати реальне майно, яке утворюється в результаті його господарської діяльності і, яке в подальшому становить собою чисті активи.

Це майно товариства, яке відповідає статутному капіталу, буде використано ліквідатором переважно для задоволення претензій кредиторів, і тільки після повної сплати боргів акціонерного товариства залишковий капітал буде розподілений між учасниками.

В українському законодавстві містяться й інші норми, спрямовані на підтримання статутного капіталу: неправомірність зменшення статутного капіталу товариства, якщо в результаті цього його розмір стане менше мінімального, передбаченого законодавством. У такому випадку воно підлягає ліквідації; обов'язок товариства повідомити кредиторів про зменшення статутного капіталу, які мають право вимагати дострокового припинення своїх забор'язань і відшкодування збитків; обмеження, що встановлюються на виплату дивідендів.

У літературі також виділяється облікова функція, яка застосовується для зручності ведення бухгалтерського обліку активів, пасивів, щоб відокремити прибутки від збитків товариства. Оскільки статутний капітал відображається у бухгалтерській звітності як стаття пасивів, таким чином, по суті, обмежується виплата акціонерами дивідендів із нього [9, 6-14]. При цьому облікова функція спрямована більшою мірою на захист інтересів акціонерів, а не кредиторів.

Отже, слід виділяти не просто гарантійну функцію, а окремо функцію гарантування інтересів кредиторів і функцію гарантування інтересів акціонерів.

3. Статутний капітал також використовується як інструмент для визначення частки кожного учасника. Увесь статутний капітал розподіляється на акції, кожна з яких має однакову номінальну вартість. Під участю в акціонерному товаристві розуміється діяльність акціонерів, спрямована на реалізацію передбачених законом та статутом прав та обов'язків, заснованих на членстві в ньому.

Право участі — це передбачена законом та статутом можливість бути акціонером і здійснювати на цій підставі відповідні права й виконувати обов'язки. Акція як частка участі в акціонерному товаристві — це відповідний їй виду обсяг прав та обов'язків акціонерів.

О.А. Воловик пропонує визначати частку учасника в статутному капіталі як обсяг корпоративних прав в ідеальному виразі відповідно номіналу вартості його внеску, коли за абсолютну величину корпоративних прав, пропорційну номінальному розміру статутного капіталу, береться одиниця або 100% [10, 10].

Розмір частки учасника в статутному капіталі відображає: 1) ступінь впливу акціонера на управління товариством; 2) розмір одержуваних ним дивідендів; 3) частку в майні товариства, що виділяється при поділі майна між учасниками при ліквідації акціонерного товариства.

Також можна класифікувати функції статутного капіталу акціонерного товариства на основні й похідні, де основними є інвестиційна функція, функція захисту інтересів кредиторів, функція захисту інтересів акціонерів, а похідними — функція визначення часток та облікова функція.

Висновок. З прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства» запроваджено нові правила створення акціонерних товариств. Переважна більшість норм Закону спрямована на забезпечення прав та інтересів як засновників товариства, так і самого товариства.

Разом з тим, окремі норми Закону України «Про акціонерні товариства», які стосуються процедури функціонування статутного капіталу акціонерних товариств, потребують доповнень та змін.

У чинному законодавстві України пріоритет надається закріпленню функції гарантії інтересів кредиторів, що на сьогодні не є виправданим. Іноді вчені— юристи порівнюють гарантійну функцію статутного капіталу з функцією правил адекватності капіталу у банках та інших фінансових установах і пропонують поширити обмеження, які існують щодо них при формуванні статутного капіталу, на звичайні акціонерні товариства.

Що ж стосується таких функцій статутного капіталу як інвестиційна та гарантування інтересів акціонерів, то вони не набули належного правового закріплення. У свою чергу, це негативним чином позначається на ступені забезпеченості інтересів акціонерів та самого акціонерного товариства.

Література:

1. Задихайло Д.В. Корпоративне управління : навч. Посібник / Д.В. Задихайло, О.Р. Кібенко, Г.В. Назарова. — Х. : Еспада, 2003. — С. 90.
2. Hills G. Model Corporation Act / George S. Hills // Harvard Law Review. — 1935. — Vol. 48. — Issue 8. — P. 1335-1337.
3. Хорт Ю.В. Функції статутного капіталу за законодавством України / Ю. В. Хорт // Держава і право. Вип. 46. — С. 326-332.
4. Second Council Directive 77/91/EEC of 13 December 1976 on coordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by Member States of companies within the meaning of the second paragraph of Article 58 of the Treaty, in respect of the formation of public limited liability companies and the maintenance and alteration of their capital, with a view to making such safeguards equivalent [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu>
5. Долинская В.В. Унификация правового регулирования имущественных отношений в гражданском и корпоративном законодательстве / В.В. Долинская // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». — 2010. — № 929. — С. 32-36.
6. Кравчук В.М. Корпоративне право : науково-практичний коментар законодавства і юридичної практики / В.М. Кравчук. — К. : Істина, 2005. — С. 504.
7. Кирсанов А.Н. Порядок формирования и изменения уставного капитала по российскому и английскому

праву: дис. канд. юрид. наук : 12.00.03 / Кирсанов Алексей Николаевич. — М., 2006. — С. 68.

8. Белов В.А. Хозяйственные общества / В.А. Белов, Е.В. Пестерева. — М. : ЮрИнформ, 2002. — С. 333; Тарасенко Ю.А. Уставной капитал акционерного общества. Анализ арбитражной практики / Ю.А. Тарасенко. — М. : Юркнига, 2005. — С. 82; Спасибо-Фатеева И.В. Акционерные общества: корпоративные правоотношения / И.В. Спасибо-Фатеева. — Харьков : Право, 1998. — С. 234; Янкова О.С. Правове регулювання статутного фонду комерційних організацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / О.С. Янкова. — Донецьк, 2000. — С. 20.

9. Кібенко О.Р. Концепція розвитку корпоративного законодавства України / О.Р. Кібенко // Юридичний Радник. — 2007. — № 5 (19). — С. 6-14.

10. Воловик О.А. Господарсько-правове забезпечення корпоративних інтересів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / О.А. Воловик. — Донецьк, 2005. — С. 10.

Костова Н.И. Функционирования уставного капитала акционерных обществ.

Аннотация. Статья посвящена исследованию функционирования уставного капитала акционерных обществ по законодательству Украины. Приведены классификации функций уставного капитала, а также законодательные требования к уставному капиталу акционерных обществ.

Ключевые слова: уставный капитал, функции уставного капитала, минимальный размер уставного капитала, акционерные общества, основные и производные функции уставного капитала акционерного общества.

Kostova N.I. The functioning of the authorized capital of the Company.

Summary. The article deals with the functioning of the authorized capital of the Company under the laws of Ukraine. A classification of the functions of the authorized capital and the legal requirements for the company's authorized capital.

Keywords: share capital, features the authorized capital, the minimum authorized capital stock companies, and major derivatives of the share capital of the company.